

DOKTOR (1672) *sb m*

-k- : -c- (1471: 201); -t- : -th- (1649:23). *Pisownia łacińska doctor przeważa zdecydowanie w I poł. XVI wieku. Najczęstszy zapis spolszczony: doktor (1470). Przeważa pisownia dużą literą (1201).*

Pierwsze o jasne; -or (29), -ór (6); -or MurzHist (11), MurzNT, Mącz (5); -ór KochTr; -or :-ór BiałKat (3 : 1), KochFr (1 : 3), SarnStat (8 : 1); ~ -or- (147), -ór- (1) SarnStat (38 : 1).

sg N doktor (316). ◇ G doktora (117). ◇ D doktorowi (28). ◇ A doktora (48). ◇ I doktorem (50); -em (4), -(e)m (46). ◇ L doktorze (14). ◇ V doktorze (25). ◇ pl N doktorowie (483), doktorewie (1); -owie :-ewie BielKron (30 : 1; 229). ◇ G doktorów (300); -ów (12), -ow (11), -(o)w (277); -ów Mącz, BiałKat (5), Oczko (2), SarnStat (2); -ow OpecŻyw (6), MurzHist; -ów : -ow MurzNT (2 : 4). ◇ D doktoróm (45), doktorum MurzNT (2); ~ -óm (2), -(o)m (43). ◇ A doktory (129), A a. G doktorow CzechEp 69. ◇ I doktormi (42), doktory (36), doktorami [od 1579 r.] (17); -mi PatKaz III, SeklWyzn, MurzHist, MurzNT (3), KromRozm III (3), Diar, Prot, RejAp, BiałKat (2), RejPosRozpr, SarnStat, SkarKazSej; -y OpecŻyw (2), PatKaz II, TarDuch, BielKom, LubPs, Leop, OrzRozm, BielKron (3), KochSat, RejPos (6), ArtKanc; -ami ReszPrz (3), PowodPr; -mi : -y : -ami KrowObr (2 : 2 : -), WujJud (2 : 7 : -), SkarJedn (4 : 1 : -), SkarŻyw (4 : 1 : 1), LatHar (- : 1 : 8), WujNT (6 : 2 : 2), SiebRozmyśl (- : 2 : 1), SkarKaz (7 : - : 1). ◇ L doktorach (12) Murz NT, WujJud (3), SkarJedn, SkarŻyw, CzechEp, ReszPrz, LatHar (3), SarnStat, doktorz(e)ch (5) Murm, KromRozm I (2), KromRozm II, GrzegŚm; ~ -ach (9), -äch WujJud (3). ◇ V doktorowie (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Człowiek uczony, znawca Biblii; w starożytności i wczesnym średniowieczu często tytuł pisarzy teologicznych; *doctor, legis peritus, scribe Vulg, PolAnt; doctor sapientiae, Theologiae interpres Cn (1147) : A iako doktorowie nábożnij mowią/ i jż na ty fłowa przerzeczoné náświetlíá paⁿna/ tak fie byla zlékla/ aż wífytka zmarla. OpecŻyw 28v, 30v, [79], 85, 102, 145 (10); PatKaz I 10, 10v 11v, 15v, 17v; A yakořch to póspolyte yey myłofzczy poczáczye bylo fluchaymy wřzytkych Doctorow PatKaz II 85, 19, 25, 28, 32, 41 (16); PatKaz III 93v, 95, 96v, 97, 110, 111 [2 r.]; MiechGlab *8; SeklWyzn Gv; KromRozm I M3; [ábyřmy] řtrzegli řię wřzelkiégo doctora/ któryby co kiedy okrom fłowa bóžego nauczał MurzNT 81, 51 Yáko o tym wřfýřtkim řwyádfřá řtárzy á blifcy czáfów onych doktorowye prawđřwi KromRozm II c2, o2 [2 r.], p, p4v marg; KromRozm III M2v, N, O, O4v, O7v; Diar 51, 54; GliczKsiąř L6; Powthorzenye zřych doktorow áby fie ich ludzie iáko zárářenia řtrzegli. LubPs B4v marg, ee3v; Ieřli mnie niewierzyřz fluchay ieřtze tegořz Auguřtyna/ miedzy doktory řtárými napřednieyřzego KrowObr 15, 3v, 14, 14v, 88v (25); BibRadz I *4v; BielKron 3, 141v, 208v, 429v; Ten [Chiron] wniewidney iářkini mieřzkał miedzy bori/ Lecř rozumem porownał z wielkimi Doktori. KochSat B3v; Mącz 222b; Stárzy Doktorowie iř to wykłádáli o iednym Bogu we trzech ófobach obiáwionym/ mieli do thego wielkie przycřzyny. SarnUzn C7, B5v, B6, D8v, F7v, G3v, G6; RejAp BB3, BB6, 33, 80v; RejPos C4v, 43v, 205v 206v, 284, 289 [2 r.]; BiałKat c, 96, 278v, 288v; GrzegŚm 13, 14 15, 25; KuczbKat 130, 160, 210, 250, 275; BielSpr 50v; Vkařćie mi ktore Concilium/ álbo w Kořćiele Doktorá przyiętego/ ktoryby řentencyey řwoiey fłowem Bořym niedowodřil. WujJud 37v, lv, 4, 5, 5v, 51v (52); WujJudConf 1v, 31v 36v, 164v, 193v; RejPosRozpr b4, cv, c2; RejPosWstaw 21v, [143²]; CzechRozm 74, 151v marg, 252v, *3; PaprPan S2v; ModrzBaz 132v; Ieden dwá ábo trzy*

Doktorow omylić fię mogą *SkarJedn* 283, 11, 18, 23, 24, 67 (41); W Wielkiej powadze ięft náuká y piłmá tego ták Itárego/ y przed dwunaścią let lát y dáley żyiącego Doktorá [*Cyryla hjerozolimskiego*] *SkarŻyw* 278, 47, 79, 90, 97, 100 (30); *CzechEp* 70 88, 123, 124, 126 (9); *NiemObr* 7, 19, 37, 42, 54 (9); Zgodá Doktorow dawnych zdziłiefyfzymi o kościele Rzymłkim. *ReszPrz* 32 *marg*, 10, 28, 62, 67, 108; *ReszList* 152; *WerGośc* 203; O Przenawybórniefyfzy Doktorze/ kościołá świętego świátłóści *LatHar* 446, 6, 58, 67, 157, 285 (17); Gdzież mądry? gdzież Doktor [*scriba*]? gdzież bádácz świátá tego? *WujNT* 1.*Cor* 1/20, s. 7, 11, 22, 76, 115 (66); *WysKaz*)(2v, 39; *PowodPr* 55; Izali włyficy máią być doktormi? mowi Apóftół. *SkarKaz* 80b, 5b, 38a, 42b *marg*, 43a [5 r.], 80b (23); *GosłCast* 16; *SkarKazSej* 690b.

W połączeniu z imieniem [po imieniu (78), przed imieniem (65)] (143): bo mouy Origenefz doctor yłz marya any radá uáza byla zdradzona any yego yadouytem zarazenym byla narulfzona *PatKaz I* 7, 7v, 8, 10, 10v [2 r.], 11 (11); *PatKaz II* 25v, 52, 69; *PatKaz III* 92, 92v, 94v, 130v; *TarDuch* D; *SeklWyzn* g3; *RejKup* b4v; *KromRozm I* M3; *KromRozm II* c2, d, p4v, x2; *KromRozm III* O3, O4; *KrowObr* B2, 14v, 205, 223v, Rr3 (8); *BielKron* 143, L1112; *RejPos* 151; *RejPosWiecz*² 95; *BiałKat* 51, 123v, 146; *GrzegŚm* 14; *KuczbKat* 170; *RejZwierc* [782]; *WujJud* 123v, 152v; *WujJudConf* 50v; *RejPosRozpr* b3v; *RejPosWstaw* [143²]; *BudNT* Kk8; *SkarJedn* 25, 224; Czytay Heretyku co tu mowi/ ták Itáry y wielki Doktor Bázylus. *SkarŻyw* 208 *marg*, 59, 71, 117, 131, 198 (12); *CzechEp* 44; *NiemObr* 125, 126, 157, 173; *ReszPrz* 3, 29; *ReszList* 190; Bo ták te słowá wyłóżył Grecki Doktor Eutyminus. *LatHar* 4, 1, 76, 133, 190, 244 (30); Bo nie ięft rzecz godna/ mowi Tertullian Itárodawny Doktor/ áby Pan Bog czego cudzego požádał *WujNT* 286, 35, 300 324, 429, 444 (11); *WysKaz* 34. Cf »doktor święty«.

W połączeniach szeregowych (45): Czemże dowodzilz o tey zwirzchnóci papyelkyey? M. Przodkiem piłmy łámych papyezow/ biłkupow/ y doktorow ł. y Concilij pirwłfych wyekow *KromRozm III* N5, G8, O7v, Q2; *GliczKsiąż* K8v; *KrowObr* 55v, 207v; *RejPos* 284, 317v, 347; *BiałKat* 38v; *KuczbKat* 105; *WujJud* 6v, 36v, 75, 193v; A przethož Pan náłz porządnie łpráwił Apóftóły/ Proroki/ Ewányelífy/ Pálterze y Doktory *RejPosRozpr* c2, c3; *SkarJedn* 7, 10, 79, 84, 252 (7); Tyś ięft Kácermiftrzew gubićiel/ Książę/ Doktor/ y głowá práwowieerney náuki *SkarŻyw* 394, 130, 300, 536; *CzechEp* 69, 136; *NiemObr* 43; *LatHar* 79; *WujNT* 676; *SkarKaz* 118a, b 606a. Cf »doktor święty«.

W charakterystycznych połączeniach: doktor dawny (7), grecki (38), katolicki (11), łacinski (18), nabożny (4), nowy (6), omylny (3), oświecony (2), starodawny (4), starowieczny (2), starożytny (3), stary (100), wielki (19), zacny (22).

Wyrażenia: »doktor chrześcijański« [szyk 10 : 2] (12): *WróbŻółt* Vv; *SeklWyzn* g3; A tżemu łobie nieprzetytałz iáko Augułtyn Doktor krześcijáński o łwoim piłaniu rozumiał *KrowObr* 192; *BielKron* 136v, 150v, 156v; Origenes, Włálne ymię krześciáńskiego [!] doktorá. *Mącz* 268d; *BiałKat* 386; *WujJud* 35v *marg*, 203v, Mm; *WujNT* 68.

»doktor diabelski« (2): [*Krystus je zowie*] Doktorowie Dijabelfcy/ Prorokowie fáłzywi *KrowObr* C3, 242v.

»fáłszywy doktor« (2): Wypifuię złóść y zginienie fáłszywych doktorow y vcźniow ich. *BibRadz* 2.*Petr* 2 *arg*; *WujNT* 460.

»doktor kościelny, kościoła« [szyk 70 : 20] (67 : 23): *KromRozm III* A2; Doktorowie Kościoła Bożego/ żeby pokazali iż to iest fałsz/ to mieysce y iego wykład s Páwła ná oczy im wyrzucią *SarnUzn* E2v; *KuczbKat* 90; Ták wy Doktory Kościelne poważne y święte ludzie pewnie nie z miłości Chrześciánfkiey zowiecie *WujJud* 33, 28v, 32, 34v *marg*, 35 *marg*, 37 (18); *CzechRozm* 98; *SkarJedn* 97, 100, 103, 121, 172 (8); VRodzony w zácnym domu Hrabiow z Akwinu z Lándulfa Oycá y z mátki Theodory wielki y chwálebny kościelny Doktor *SkarŻyw* 200, 26 *marg*, 90, 117 *marg*, 242, 257 (12); *NiemObr* 53, 75; *ReszPrz* 22; Czýnili też święci Doktorowie Kościelni kazánia w wigilie *LatHar* 123, 8, 12, 57, 75, 76 (23); *KołakSzczęśl* A4v, Cv; *WujNT* 4, 171, 541, 551, 603 (12); *WysKaz* 34, 35; *PowodPr* 28, 31; Doktormiby kościelnymi nie byli/ by namniey od fłowá Bożego odefzli. *SkarKaz* 43a, 42b, 81b, 454a.

»pogański [= niechrześcijański] doktor« [szyk 6 : 2] (8): *KromRozm III* H4; O tákowym omywaniu/ Wergilius/ Owidyus/ y infzy pogańscy Doktorowie/ na wielu mieyscach piśzą. *KrowObr* 72, 87v, 91, 113v; *BielKron* 141v; áby człowiek nie tylo sercem ále y wfty páná wyznawał/ gdyż według nauky pogańfkiego Doktorá ferce wśpráwiedliwienie/ á wftá zbáwienie przed páne^m odnołzą. *BiałKat* 48v.

»doktor święty« [w tym: w połączeniu z imieniem (25), w połączeniach szeregowych (7)] [szyk 120 : 85] (205): *OpecŻyw* 60, 193v; *PatKaz II* 19v, 66; *PatKaz III* 116v, 133, 133v, 140; Mowią doktorowie fwięci iż then Pfalm mówił pan Ielus po ostateczney wieczerzy. *WróbŻołt* mm3v, Vv; *RejKup* x3v; *KromRozm I* Ev, E4v, L4, O4; *KromRozm II* g3, p4; Wyele tám o tey yednołci kołcyoła then S. doktor [Cypryjan] piśfe. *KromRozm II* F5, G5v, I, Mv, M8, O2 (8); *Diar* 47; *KrowObr* A2v, Bv; *Leop* Nn5; *OrzRozm* D4v; *BielKron* 157v 200v; *GrzegRóżn* N3; *SarnUzn* B2v, B3; *LeovPrzep* G2v; *RejAp* 197; á s takiego poftu iáwnie fie fmieią wżyczy Doktorowie fwięci/ y piśmá fwięte. *RejPos* 71, A5, 88v, 89v, 205v; *RejPosWiecz*² 95, 95v [2 r.]; *BiałKat* b2v, 158v, 376 *KuczbKat* 160 [2 r.], 170, 355, 430; ále day Boże/ áby wżeteczne Miłtrze opuściwłzy/ do Doktorow świętych w cale fie ná kierowali. *WujJud* 65v, 4v, 7, 34v, 35v, 170 (27); *WujJudConf* 14v, 34, 192v, 253, 257; *SkarJedn* 1, 4, 46, 65, 78 (18); Iákołz Heretyk táką światłością/ ciemności fwych y fałszow od ták ftarych y świętych Doktorow potępionych záuftydzić fie niema? *SkarŻyw* 198, 28, 67, 119, 203, 242 (13); *StryjKron* 145; *ReszPrz* 8, 17, 19, 22, 23 (19); *ReszList* 147, 179, 182, 190 [2 r.]; *GrabowSet* Kv; *LatHar* 76, 123, 174, 192, 200 (15); *WujNT* 3, 11 31, 51, 171 (21); *WysKaz* 7, 18, 27, 34, 35; *PowodPr* 31, 48, 53, 55; Słuchaymy co święci Doktorowie ze wżytkiego fwiátá mówią *SkarKaz* 158b, 42b *marg*, 43b, 156a, 204a, 417b (15); *CiekPotr* 24.

»doktor uczony« [szyk 4 : 3] (7): Tertullianus przed trzemánalcye fet lat zacny á vczony doktor był *KromRozm II* p4v; *BielKron* 136v, 150v 156v; *KuczbKat* 170; *CzechEp* 148.

Zestawienia: »anjelski doktor« = św. Tomasz z Akwinu (2): ktory [św. Tomasz] fłufznie Anielłkim doktorem názwány iest. *SkarŻyw* 203; *LatHar* 245.

»doktor pogański, poganow« = św. Paweł nawracający pogan [szyk 7 : 1] (4 : 4): Gdyż íam Páweł Apoftoł/ naczynie wybrane/ y Doktor Pogánłki/ [...] mówił. *Leop* *B2, 1.Tim 2/7; *BiałKat* 51; *RejPosRozpr* b3v; *LatHar* 432; Chrístus śmierć zepłował. Y Páwła obrał Doktorem Pogánow. *WujNT* 734, 98, 792.

»święto doktorow« = *dni w roku kościelnym posiadające specjalny formularz mszy św. przeznaczone na uroczystości świętych, którym Kościół nadał tytuł doktora* (3): *BielKron* 185; *Ewangelia* ná święto Doktorow. *WujNT* 18 marg, Vvvvv 4v.

Szeregi: »doktor i historyk« [szyk 6 : 2] (8): Ale iásnieyfzy wywod iest z Doktorow S. y Hiłtorykow/ y świátá wšytkiego świádectwá *SkarJedn* 87, 84, 85, 94, 96, 98; *SkarŻyw* 595, 602.

»mistrz i (a, abo) doktor« (7): *PatKaz I* 15v; A iednák thą mową oboią nie wyłączy ani oycow cíielefnych/ ani Miłtrzew y Doktorow/ ktorzy w Kościele náuczáią *GrzegRóżn* D3; *RejPos* 180; *RejPosRozpr* c; *SkarJedn* 69; *WujNT* 98, 171.

»doktor i (a(1)bo) (na)uczyciel« [szyk 6 : 4] (10): Sluffno bylo aby on ie pirwey nauczył ktoré nauczycielmi ij doktory ludźkiemi mietz ie vmyłil. *OpecŻyw* 42; *Mącz* 328d; *RejPosRozpr* cv; *CzechRozm* 97v; *SkarJedn* 283; *LatHar* 245; gdyż fię y łam Páweł Doktorem y náuczycielem Pogánow názywa. *WujNT* 792, Aaaaaa 2, Aaaaaa 3v, Bbbbbb.

»doktorowie i (albo) ojce (święte)« [szyk 10 : 7] (17): A iż też powieda/ ábym ia Doktory y oyce fwięte wzgárdził *KrowObr* Bv, Bv B2; *SkarJedn* 271, 285, 319; *KołakSzczęśl* Cv; Co gdyby haeretycy baczyć chćieli/ nie tákby lekce poważáli duchownych piłmá wykładow/ Oycow świętych y Doktorow kościelnym. *WujNT* 661, *przedm* 7, 26, s. 5, 47, 387 [2 r.].

»pasterz [= kapłan], (i) doktor« [szyk 7 : 5] (12): *KromRozm III* G8; *KrowObr* 3v, 36v; *OrzQuin* Xv; Y owfzem nigdzie niemálz oftátteczney Refolucyey álbo rozłádku około rozności Wiáry/ iedno ná tákowym Pálterzow y Doktorow zebrániu *WujJud* 37; *RejPosRozpr* b3v, c3 *SkarJedn* 27, 29; *SkarŻyw* 300, 536.

Przen (8) :

a) *Chrystus* (6) : *MurzNT* 51; *GliczKsiąż* G8v; Ia tedy nie doktormi/ [...] ále dowodzę tobie nawyłłfzym Doktorem Pánem Iezu Kryłtułem *KrowObr* 192; *LatHar* 340; Połłłł P. Bog Słowo y mądrosć fwoię widome⁸⁰ doktorá z niebá/ iáko obiecowáł Izáiałz *SkarKaz* 488a.

Szereg: »doktor i mistrz wewnętrzny« (1): Y teraz prósim pokornie/ áby nam Doktor y miłtrz náłz wewnętrzny/ do rozumienia tych dwu przypowieści w dźisieyfzey Ewangeliey otworzyć [zasłone] raczył. *SkarKaz* 82b.

b) *Duch święty* (1) : Pánie Kryfte [...] Ráczże nam zesłác Duchá świętego/ Duchá práwdy, Doktorá práwego. *ArtKanc* G17.

c) *Szatan* (1) :

Wyrażenie: »fałszywy doktor« (1): Domysłał fię iuz tego ten fáłzywy doktor/ iż to przysć miáło ná wšytki narody ludzkie *RejPos* 71v.

a. *Uczony w piśmie, czytający i wykładający wiernym prawo Mojżeszowe w czasach Chrystusa; doctor, legis peritus, scribe Vulg, PolAnt* (218) : Tamże go po łtraceniu trzeciego dnia w kościele fiedzącego miedzy doktory nalezli *OpecŻyw* 33, 43, 115v 146, 177v; *TarDuch* Bv; Nadtó zgromadzą się Pharifeufzowie knięmu i niektorzy z doctorow z Hiérufalem przyszedłwfy. *MurzNT* Mar 7/1, s. 71 marg, *Matth* 17/10, s. 101 marg, *Mar* 8/31, *Luc* 9/22 (9); *Leop* 1.Par 25/7; *BibRadz* Mar 14/53, *Act* 23/9; *BielKron* 63 [2 r.], 74, 138v A oni mędrkowie/ oni Biłkupi/ oni Fárizáyfcy doktorowie/ z dáleká iáko Thurowie/ potrzááiąc porożym fwoim/ chodzili od tego. *RejPos* 290, 38 38v, 227, 281,

283v, 310, 324; *CzechRozm* 167; *SkarŻyw* 244, 534; *ArtKanc* C16v; Wefel fię iż zgubionego Nálázłás kochánká twego/ Z Doktory gadáiącego. *LatHar* 494, 337, 503, 515, 532, 554; Ci Doktorowie bylić kápłani ábo księža Zydowcy/ w zakonie Moyzełzowym dobrze biegli y vczeni *WujNT* 97, *przedm* 22, 33, s. 8 97 196 (27); *SiebRozmyśl* G2, H *SkarKaz* 42a [2 r.], 43a.

Wyrażenia: »doktor dusz ludzkich« (1): [*Lewici od pięćdziesiątego roku życia*] ftrozámi fię naczynia Bożego/ to ielt Doktormi dułz ludzkich/ Itáią. *SkarŻyw* 249.

»doktor uczony, w naukach« (1 : 1): Kryłtus w tym kościele [...] był ná ręce wzięt/ miedzy doktory w náukách rozmawiał/ y tám kazał. *BielKron* 265, 28.

»doktor zakonny, zakonu« = *nauczyciel prawa Mojżeszowego; legis doctor Vulg, PolAnt; peritus, scriba Vulg* [szyk 26 : 18] (39 : 5): *KromRozm I* C4; ktoré téż *Mat.* 22. doctormi zakonu zowiemy wedle zwyczajui/ wżakże lepiéi ié zwać/ vczonými wzakonie/ abo ładowými/ a prawnými/ dlá pewnieifzyi różnice między nimi. *MurzNT* 173v *marg*, *Matth* 22/35, k. 174 *marg*, 178v *marg*; *Leop Matth* 22/35, *Luc* 10/25, 1.*Tim* 1/7; *BibRadz Luc* 5/17; Słuchay iáko onemu doktorowi zakonnemu krociuchno opowiedzwał wżytkę fumnę tey fwiętey woley fwoiey *RejPos* 222v, 229; *CzechRozm* 167v; *SkarŻyw* 27; Zakonne te Doktory/ názywa f. Mátheuż y Márek/ Scribas. ś. Lukáf czáfem *legis peritos*. Zydowie *Sopharim*. możem ie zwać y fzkrybentámi/ y w pílmie náuczonymi. *LatHar* 694 *marg*, 473, 694, 700, 703, 715; Biádáfz wam Zakonnym Doktorom/ iżeście odiełi klucz wyrozumienia *WujNT Luc* 11/52, s. 8, 32, *Matth* 5/21, 8/19, 17/10 (25).

»doktor żydowski« (10): *OpecŻyw* 52, 109; *WróbŻółt* L6; Tu włánie tę figurę Pan ná plác temu Doktorowi żydowłkiemu [*Nikodemowi*] przywodzi *RejPos* 154, 69v, 283v; *BiałKat* 346; Iáko imię Miłtrzow/ Doktorow/ Náuczycielow Chrześciánłkich nie ma być fzczypané/ [...] przeto iż miłtrzowie y Doktorowie Zydowcy byli zli/ y fłufznie od Páná ftrofowáni *WujNT* 243, *przedm* 8, Yyyyy 2.

Szeregi: »(arcy)kápłani i doktorowie; arcykápłani z doktorami« = *principes sacerdotum a. sacerdotes et scribae Vulg* [szyk 24 : 1] (22; 3): y fzukáli árcykápłani y Zakonni Doktorowie/ iákoby P. Iezufá zábili *LatHar* 715, 700, 703, 722; Y zebrałzy [*Herod*] wżytkie Arcykápłany/ y Doktory ludu/ dowiedował fię od nich/ gdzie fię miał Chrifłtus národzić. *WujNT Matth* 2/4, s. 8 *Matth* 16/21, 20/18, 21/15, 27/41 (21).

»doktorowie, (i, a) faryzeuszowie« = *scribae et pharisaei Vulg, PolAnt; doctores a. legis periti et pharisaei Vulg* [szyk 25 : 14] (39): Potem fpytaią go Pharifeużowie i Doctorowie mowiąc *MurzNT Mar* 7/5, *Matth* 23/23, 25, k. 111, *Luc* 5/17; *KrowObr* C2v; *BibRadz Luc* 5/17, 21, II 54d *marg*; *RejPos* 288, 305v; Doktorowie y Pháryzeużowie chlubili fię vmieiętnością y rozumieniem pílmá ś. *WujNT* 216, *Matth* 7/29, 12/38, 15/1, 23/2, 13 (28).

»książęta kápłáńskie i doktorowie« = *principes sacerdotum et scribae Vulg, PolAnt* [szyk 3 : 1] (4): Stáli tedy kxiążęta kápłáńscy/ y doktorowie/ fthale nań fłárżąc. *Leop Luc* 23/10, *Luc* 22/66; *BibRadz Mar* 11/18, *Luc* 22/2.

»doktorowie, (i, a) licemiernicy« [szyk 4 : 2] (6): Widżątż to onij licemiernicy ij doktorowie żydowcy/ wzięli s tego wielkie pogorłfenijé *OpecŻyw* 52, 43, 51v, 68v; *KromRozm I* C4; *RejPos* 176.

»mędrscy (a. mędrkowie) a (i) doktorowie« = *sapientes et scribae Vulg* [szyk 7 : 1] (3): *OpecŻyw* 77; A gdy tám przyślzá/ ználázlá go á on łtoi miedzy onymi mędrscy á miedzy Doktory *RejPos* 38v; Ewányelístá piŕze/ iż nie vmieli przed nim nic wŕzyfcy mędrkowie oni/ á doktorowie oni żydowfcy w Dámálfzku *RejPos* 283v, 37v, 38v 290; Przeto oto ia poŕyłam do was Proroki y mędrce y Doktory *WujNT Matth* 23/34.

»(ani) prorocy i (a, ani) doktorowie« = *prophetae et doctores Vulg* (7): A byli w koŕcyele Antyocheńfkim prorocy y doktorowye [*Vulg Act* 13/1] *KromRozm III* I5v [przekład tego samego tekstu *Leop*], Hv, I6 *Leop Act* 13/1.

»doktorowie i starszy; doktorowie z starszymi« = *scribae et seniores Vulg, PolAnt* [szyk 12 : 5] (13; 4): *MurzNT Mar* 14/53; *Leop Mar* 14/43; *BibRadz Mar* 14/43; Tákież teŕ y árcykáplani násmiewáiąc fię z niego z zakonnymi Doktorámi y łtárfzymi/ mowili *LatHar* 700, 694, 708; A oni poimawfzy IEufufá/ wiedli do Káiphálfzá Arcykáplaná/ gdzie fię byli zebráli Doktorowie y łtárfzy. *WujNT Matth* 26/57, *Matth* 16/21, 27/41, *Mar* 10/33, 11/27, 14/43 (11).

2. Tytuł naukowy nadawany przez uniwersytet; człowiek mający ten tytuł, mistrz, nauczyciel; (*bonarum artium*) professor *Murm, Mącz*; doctor *Mącz, Cn*; theologus *Murm* (337) : *PatKaz I* 11v, 18v; jako my othem vyemy ysch sliachathny stanyslaw smyeczkow nyeprzyyal swiadestwa dosthathecznego oth pana doctora. *ZapWar* 1528 nr 2458, 1527 nr 2382, 2383, 1528 nr 2458 [2 r.]; De bonarum artium professoribus. O Doctorzech dobrych náuk. *Murm* 177; *BartBydg* 140; *FalZioł II* 21c, 22a, V 94v; *FalZiołUng* V 119; Polfkie wypifanie dwoiey krajny fwiata [...] Z wypifania doctora Matieia Miechowity, dopiro wyłóŕone. *MiechGlab kt*, *2v *3v, 1; *WróbŻołtGlab* A2; *RejRozpr F*; *SeklWyzn* g3v; Sliffál thefz gdi doctor kurek wkrakowye powyadał nakazany wdzyen Bozego narodenya *LibMal* 1554/189v, 1546/115, 1553/177, 1554/188v, 190 [2 r.]; *KromRozm I* G2, I4v, Kv, K2v, L, Lv; *MurzHist* E2v, Iv, I2v, I3, L3 (14); *KromRozm II* b3v; *KromRozm III* H7, Q2, Q3v; *Diar* 31; Nie chcę cie mieć miedzy žaki/ Ani teŕ miedzy doktory/ Podŕ z widłámi do obory *BielKom* A2v, A3; *GliczKsiąŕ* D4, F3v, G6, M8, N4v, N5, N6; *LubPs* bb4v marg; *GroicPorz* A4, ii; Przeto niepoboŕnie fromoćifŕ Doktorá Lutrá *KrowObr* 207, 4 [2 r.], 134, 145v, 207 [5 r.], 207v, Rr2, Rr3; á ty obłędne á łzywe Doktory pierwey niŕ z gruntu zginiemy odpáŕŕmy co rychley od fyebie *OrzList* i; *RejZwierz* 78, 107v [2 r.], bb; *OrzRozm* M2; Tegoŕ czálfzu Doktorowie Páriyfcy Luterowym Kłięgom przygáñiali *BielKron* 197; Doktor Kromer fzeroko piŕze w fwoiey Kronice Polfkiej/ o pocŕátku á wywodzie nálfzego Polfkiego narodu *BielKron* 335v, 122v, 127v, 171v, 195 marg, 195v (61); Nie bylić Káznodŕieie áni Doktorowie/ Co w Pruŕiefch tego dáli Krzyŕakom po głowie. *KochZg* B; Miły Doktorze/ odpowiędz łam temu Sophiŕcie zá mię. *OrzQuin* X, H2v, M, M2, O2, Y3 (8); Alchimiey nie vmiełf iáko Doktor Rhetyk/ A bez niey błędŕić mułfŕz iáko zły Heretyk. *Prot* Bv, C, Cv; *SarnUzn* E; *SienLek* 194; *GórnDworz* N4v, Pv [3 r.], Q, Q2, S, S2 [2 r.]; *BiałKat* 333v; *RejZwierc* B3v, 101v, 235v; *WujJud* 45v, 52v, 53, 66; IZ tá rzecz w koŕciele Powfzechnym wielkie záwŕŕe czyniła miedzy doktory niezgodj y gadánia *WujJudConf* 66, 127v; *RejPosRozpr* b3v; *BiałKaz* M; Vdał fie ná lekki chleb y Doktorem zołtał *PaprPan* [Hh5]; *ModrzBaz* 132v [2 r.]; *SkarŻyw* A5 [2 r.], 202, 311; *StryjKron* 282; *CzechEp* 326; Nie dŕiw ŕeć głowá/ Báltáŕŕze/ chorá/ Siedŕiałeŕ wedle głupięgo doktorá. *KochFr* 30; Pułczay doktorze towarŕyŕŕu miły/ Doktor niepułcił/ ále drzwi pułciły. *KochFr*

33, 33 [4 r.], 50 [3 r.], 56 [2 r.], 71 [2 r.], 82 [2 r.] (19); *ReszPrz* 12, 32 [2 r.], 51, 64; *WerGość* 211; O Doktorze, co rybę z helmem za Herb nośił. *PudłFr* 33, 6, 18, 33, 56; *GórnRozm* D4v; *Paprup* C [2 r.], D3v; *Calep* 89b; *GostGosp* 8; *GostGospSieb* +2, +4v [2 r.]; [*Nowy Testament przełożony*] Przez D. IAKVBA WVYKA, Theologá Societatis IESV. *WujNT kt*, 516, 825; *WysKaz* 37; á téy wolności Doktorowie [*Doctores JanStat* 221]/ Miłtrzowie/ Kollegiaći máią fie ná wieczné czáfy trzymác y brónić. *SarnStat* 205, 51, 180 [4 r.], 196, 197 [5 r.], 201 (20); *SkarKaz* 382b; *GostCast* 37; *PaxLiz* B4v, Cv; Niemcy błędami fwoich doktorow giną *SkarKazSej* 663b, 681b.

Przysłowia: Non liberat podagram calceus, Nie vczini głupiego doktorem długa fuknia/ ani czerwony bieryt. *Mącz* 31b.

Delphinum natare doces, Proftak doktora vczy *Mącz* 81a; Sus Minervam (scilicet docet), Nieuk á grundychwał doctorá vczy. *Mącz* 222b.

Zwroty: »doktory kreować« (2): Bowiem im rozum s cnotą/ pilnie rezumią/ Ci Miłtrze obierią/ Doktory kreuią. *RejZwierz* 63v; *SarnStat* 322.

»uczynić z prostaka doktora« (1): O wńczehmogący á dziwny Boże iákoż tho tobie bárzo łácno vczynić s profthatká [!] Doktorá/ z niewierniká wiernego/ z okrutniká ćichego á pokornego *RejPos* 283v.

Wyrażenia: »dekretow doktor« = *doktor prawa kanonicznego*; *decretorum doctor JanStat* (5): Ian z Pniowá Dekretów Doktor y Ardziakon/ Ian Woyłzyk z Woyłze Kuftos Krakowfki *SarnStat* 900, 896, 1104 [2 r.], 1107.

»dwugroszowy doktor« = *człowiek niedouczony* (1): A przetćiwfły kfyáfzki zá dwa álbo zá trzy grofše/ álbo też vlyłfawfły yedno co ná byefyedzye od drugyego tákże dwu grofšowego doktorá/ śmyele/ á vpornye o wyerze fye gadaćye. *KromRozm I* Nv.

»doktor kacerski« (1): Stądći yeft nyeuřtáwiczność náuki kácerfkyey/ ktora fye wczorá w Luthrze y drugih dżifyeyfłych doktorzech kácerfkich yáfnye á dowodnye pokazála. *KromRozm II* p3v.

»doktor pisma (świętego), w (święтым) piśmie« = *theologus Murm*; *doctor in facultate theologiae JanStat* [szyk 21 : 2] (15 : 8): *OpecŻyw kt*, 1; *Murm* 177; Ieřth theż ten wykład przezrzany y dořwiadcżony przez doctory píma fwiętego nauki Krakowskiej *WróbŻółtGlab* A5; *SeklWyzn* C; *MurzHist* Tv; *MurzNT kt*; *BielKron* 191, 193 [2 r.], 204v, 205, 211v (13); ná tych mówię mieyfćách ieden ma bydź Dktór w fwięтым Piřmie *SarnStat* 180 [*idem* (2)] 197, 923.

»pokątny doktor« [szyk 4 : 1] (5): Przeto prozne fą te wymowki wáfze/ mili ćiemni á pokątni Doktorowie. *WujJud* 158v, 181 *marg*, 220 *marg*, Mm, Nnv.

»doktor prawa duchownego, w prawie (duchownym)« = *iurisconsultus, legis interpres a. doctor Mącz* (3 : 3): *Iurisconsultus. Doctor* w prawie/ ten który vmie práwo. *Mącz* 179a, 249d; decifią de corporis iuris [...] przez Wielebného Mikołaiá Rotficá Ardziakoná Poznánłkięgo/ [...] w prawie duchownym Doktorá [*iuris Pontificii ac legum Doctorem JanStat* 248]/ zebráną między przywileie Koronné w iedno zebráné/ kazálifmy wpifác *SarnStat* 226, 915, 940, 1107.

»obojga prawa doktor« = *doktor prawa rzymskiego i kanonicznego*; *utriusque iuris doctor JanStat* [szyk 7 : 1] (8): [*przy czym byli*] y wielebny Ian Lutko z Brzeźiá oboygá Práwá Doktor/ Ardziakon

Gnieźnieńki y Podkánclérzy Królestwá Polfkiego *SarnStat* 900, 900 [2 r.], 905 [2 r.], 1056, 1104, 1107.

»doktor przeuczony« [*ironicznie o Lutrze*] (1): Słuchay/ Lutrze Doktorze przeuczony *ReszPrz* 46.

»uczony doktor« [szyk 5 : 1] (6): Tegoż też roku vmárl vczony Doktor w wízelkim pífmie Erázmus Roterodanus w Bázyliey *BielKron* 191, 171 v, 175v; *RejZwierc* [275]v; *SkarŻyw* 308, 573.

Szeregi: »doktor, (i, a *itp.*) mistrz« [szyk 9 : 5] (14): *MurzHist* E3; Kolegium Krákowfkye dofić zacne y známyenite [*Jagiello*] záložyl/ ktore potem s Doktorow y Miftrzew ludzi vczonych myedzy inflemy narody záwołánye dobre otrzymálo *GliczKsiąż* Lv, Lv [2 r.]; *BielKron* 383; *Mącz* 119d; *RejPosRozpr* b4; *StryjKron* 512; *Paprup* B4; *WujNT* 98; NAKoniec Státutá od Doktorów y Miftrzów [*per Doctores et Magistros JanStat* 221] przerzeczoného Krákowfkiego Kollegium poštánowioné/ [...] chcemy dla *studium* ich mieć zá confirmowáné *SarnStat* 205, 204, 322 [2 r.].

»doktor, (a, a(l)bo) (na)uczyciel« (5): WYele yeft hístoriy á przykádów ku they rzeczy yákoby fie myeli rodzicy záchowác przeciwko Doktorom á náuczycyelom fwyh fýnow *GliczKsiąż* N3v, N4, N4v, N6; *Mącz* 93b.

3. *Lekarz, medyk, doktor medycyny (potocznie); medicus Mącz, Cn; clinicus, doctor a. doctus medicinae Cn (188)* : Przyšzedł profctak do Doctora. Przyniofl mu w garnku znamiona. *FalZioł* V *ktv*; Nawięczye ftharzy doctorowie praczowali i myflili o lekarštwiech ktoreby kazily iad wćiekłego pfa *FalZioł* V 88v, I 1c, 9a [2 r.], 30a, 76a, 104b (31); *RejRozpr* G4v; *LudWieš* A2, B4v; *RejRozm* 394; Snać czy by pylniey doctora Bo wiem zeć iuž glowa chora. *RejKup* e6v, f5v, f7 [2 r.], f8, f8v, Gv (17); Rzecze doktor nie moią przyczyná/ Nie chciał słuchác vmarł fwoią winá. *BielKom* C8, C8 [3 r.], E2, E8v; *RejWiz* 11, 61 [7 r.], 62, 72v, 79 (15); *RejFig* Aa8v, Bb2v, Dd8 [2 r.], Ee; *RejZwierz* A5v, 53, 69, 82v; *Goski* *2; Potym też tá Krolowa Sabá vřtáwila y dšiewcy rodzaj obrzázowác/ na tym członku ktory Doktorowie zowá Nimfá. *BielKron* 462, 22 [2 r.], 313v, 335v, 387, 403; Defectu medicorum multi perierunt, Przes niedořtátek doctorów wiele ich przifzlo o řmierš [!]. *Mącz* 115a; otož o máiętnošć prokuratorowie fie řwárzá: o ciálo Doktorowie: á o duřzę Theologowie. *GórnDworz* Q7, R8v, S, Ffv, Kk3v; *RejPos* 34, 75, 205, 205v, 213 (9); *BielSat* B3v [3 r.]; Człowiek mądry złym s poćciwym karániem íeft iáko Doktor chorým z łágodnym lekárřtwem. *RejZwierc* B [*idem* 78], 6, 73v, 78, 79v, 95 (23); *RejPosWřstaw* 44v; *ModrzBaz* 11, 67; *Oczko* 38; *SkarŻyw* 108; Potym go vlęczyli mądry doktorowie *KochFr* 59, 61 [2 r.], 73 [2 r.], 78, 112; *ReszHoz* 121; *PudlFr* 46, 77; *BielRozm* 12; *GórnRozm* B2v, B4v, K [4 r.]; *ActReg* 71, 128; *LatHar* [249], 648; *RybGęřli* B; *SarnStat* 273; íeřli Doktorowi Kaželř tu przyřdř/ ten záraz czeka tuřz gotowy. *GosłCast* 28, 39; *PaxLiz* B3.

Przysłowia: czas Doktor káždemu. *KochTr* 25.

A niž odpráwifř doktorá Tedyć vbędzie poł worá *RejRozpr* Fv.

To nalepřzy doktor co fie řam vlęczy. *RejZwierc* A6v, 74.

Wyrażenie: »doktor lekarski, w lekarřtwie« = *doctor medicus a. medicinae JanStat* [szyk 7 : 2] (5 : 4): *GlabGad* P7; Dienne řprawy wedlie Niebieřkich Biegow ná rok Panřki 1563 Przeřz Cařprá Gořkiego wliekarřtwiech Doctora pilnie opifřane. *Goski kt*; *BielKron* 143v, 378, 419; Ianá Kániná Doktorá lekárřkiego/ Nigromántyká/ Heretyká/ Bogárodzicę bluzniácego/ řpalić dáł. *SkarŻyw* 414; Aptéki Doktorowie lékárřcy káždého roku oględowác máią. *SarnStat* 273, 248, 273.

Szeregi: »doktorowie i baby« (2): *FalZioł* V 72; Bo też o tym Doktorowie/ y bączne báby náuki przepifuią *CzechRozm* 135.

»barwi(e)rz, (i, albo) doktor« [szyk 4 : 3] (7): Theż łok przerzeczoný/ iełt dobry na oczy/ kthorego doctorowie y barwierze w rozmaitych lekarftwiech ocznych vzywaią. *FalZioł* I 148a, V 19; *RejZwierc* 60, 152; ále że chorobam iuż czáfem od Doktorów/ y od Bárwiérzów opufzczonym/ wielką pomoc dawaią. *Oczko* 10, A4; *ReszHoz* 118.

»doktor abo cyrulik« (1): Doktor też ábo Cyrulik mądry nie iedno łobie dobry/ ále y owym dobry czo iego rády potrzebuią. *RejZwierc* 71v.

»lekarze i (a) doktory« (3): Azá w chorobie też będąc/ nie prośił [*Achab*] Páná Bogá o zdrowie ani fie do niego vciekał/ iedno do lekárzow á doktorow/ przeto go Pan Bog zaráził. *BielKron* 84, 146; Rozgniewány ná lekárze y doktory Iuftynian: z oczu im iść kazał *SkarŻyw* 593.

Synonimy: **1.** *duchowny, mistrz, nauczyciel, »ojciec święty«, pasterz, scholastyk, teolog, uczony, uczyciel, wymyślnicz;* **a.** *biegły, mędrzec, mędrzec, mistrz, nauczyciel, pisarz, skryba, szkrybent, uczony, wykładacz, zakonnik, zakonny;* **2.** *historyk, kaznodzieja, mistrz, nauczyciel, pisarz, scholastyk, uczony, uczyciel, wykładacz;* **3.** *barwierz, barwirz, chirurg, chirurgik, cyrulik, lekarz, medyk.*

Cf **ARCYDOKTOR, [SKORODOKTOR]**